

PAUL PETTER WALDENSTRÖM

Paul Petter Waldenströms minnesanteckningar

Paul Petter Waldenström, nionde barnet till den förste Provisialläkaren i Norrbotten Erik Magnus Waldenström, har skrivit utförliga minnesanteckningar om sig och sin familj som vi planerar att återge återkommande och i kortare delar.

Erik Magnus Waldenström

Del I

Komminister **Anders Waldenström** i Råggård var min farfar. Han har skrivit sin självbiografi i ett brev till min far Erik Magnus Waldenström. **Den beskriver vilken okuvlig kraft att kämpa sig igenom de svåraste förhållanden!** Till det, som självbiografien innehåller, må jag här, efter min fars muntliga berättelser, tillägga en del saker, som äro karakteristiska nog.

Komminister Anders måste för sitt uppehälles skull ha inackorderingar. Hans pensionat bestod huvudsakligen av vildbasar, som han skulle göra folk av. Deras föräldrar hade inga händer med dem. Reglementet i hans hus blev därför ytterst strängt. En synnerligen häftig natur var han också. När någon av pojkarna hade gjort något galet, så hade han för regel att »smörja upp» allesammans utan att fråga, vem som var gärningsmannen. »Ty», sade han, »den som icke har gjort detta, har gjort något annat, som förtjänar smörj, fastän jag icke fått veta om det.» Därför vankades smörj i regeln varje dag en eller flera gånger.

Det gick så långt, att hans egna barn en gång rymde hemifrån och gömde sig, så att han måste skicka ut och söka dem. När de kom hem rädda och hungriga, var fadern mycket nedslagen och händelsen syntes hava inverkat gott på honom. Som bevis på hans häftighet talade min far om åtskilliga händelser. En gång, när pojkarna höll på att läsa över sina läxor i Horatius och fadern var utgången, satt modern inne hos dem. Hon satt vid faderns bord med sin minste

son i sitt knä. Pojken, som var mellan ett och två år gammal, råkade slå omkull faderns bläckhorn och bläcket flöt ut över hans Horatius, som låg uppslagen. Det blev allmän förskräckelse. Modern torkade boken, så gott hon kunde, slog igen den och skyndade att söva pojken i vaggan. När fadern kom in och öppnade boken, bröt åskan lös. Pojkarna berättade, att det var lille bror, som gjort det. Fadern rusade till vaggan, tog upp den lille och piskade honom.

På sin gård hade komministern en mängd svin. En gång bröt de sig - tretton till antalet - genom den ruckliga gärdsgården in i åkern. Gubben avbröt genast läsningen med pojkarna och befallde dem gå och köra ut svinen. Det skedde. Efter en stund bröt svinen sig in i trädgården. »Kom, pojkar», röt gubben, »jag skall slå ryggen av dem allihop.» Han ordnade saken så, att pojkarna skulle köra svinen ett och ett genom hålet i gärdsgården.

Under tiden stod han själv med en mycket grov och tung stör i handen upplyft. Med den skulle han slå ryggen av dem, när de kom ut genom hålet. Först kom en so. Gubben slog till, men hon var snabbare. »Uff», grymtade hon och gubben slog i marken. Så gick det hela raden igenom. Det går icke så hastigt att slå med en grov och tung bråte som med en käpp. Till slut stod endast galten kvar, en stor en. Svettig och arg skulle väl gubben krossa hans rygg åtminstone. »Uff, uff», sade galten och hoppade undan. Pojkarna vågade icke skratta, av

fruktan att åskan skulle ladda ur sig över dem.

I likpredikan över honom heter det: »- Min ämbetsbroder, Herr Commminister Anders Waldenström, var en nykter man, arbetsam man, jag må säga en slitsam man och outröttlig man. Hemmanet Bodane, som var nära i skattevrak, har han odlat till 3 à 4 gånger så bördigt av mest oländig mark. I sitt lefverne var han ganska anständig. Sitt ämbete har han förestått, utan att begära medhjälp, äfven då han kunde den behöfva. Synnerligen har han varit oförtruten, ja! ihärdig att undervisa både bättre och sämre mans barn, hvaraf det blifvit flera skickliga ämbetsmän. Hans hälsa var stundom vacklande, mest af utsot. Sistlidne höst blef hans mage häftigt angripen, kroppen svullnade. Han reste till Vänersborg och sökte läkarvård; men allt förgäfvdes; ty vattensot var förmodligen hufvudsjukdomen. Den trötta och slitna hyddan måste falla -».

»Min far hade icke så litet av detta humör i arv. En stående term när han blev ond, var: »Ni ska få smörj, så det osar efter». Men hans vrede gick hastigt över, liksom den hastigt kom, och då var han glad och språkade och skratade och talade om historier. Både han och vi glömde örfilarna. För resten hörde smörj på den tiden till dagligt bröd. Det måste så vara. Ingen fann däri något besynnerligt, och ingen jämrade sig, sedan svedan väl var över. Fick man smörj i skolan var det inte värt att klaga, ty då fick man bara mer. Vad mig personligen angår, så var jag ett undantag. Jag fick inte mer än en enda gång smörj av pappa, och det ganska orättvist. ▷

Men gubben behövde en urladdning. Vi hade nyss kommit hem från skolan. Pappa kom strax därpå hem från sina sjukbesök. Han frågade mig: »Var är Rulle?» - »Jag vet icke», svarade jag, »vi kommo nyss ur skolan.» - »Skall du icke hålla reda på din yngre bror?» röt han, och i detsamma gav han mig en örfil, så att jag ramlade utefter stolarna i rummet. Men o, när Rulle kom hem! Som han kom in genom gårdsporten, fick han en örfil, så att han rullade flera varv. När han steg upp, repeterades det, och det ett par tre gånger. Men pojkar måtte ha haft bättre skallar på den tiden, ty nu törs man knappt peta på en pojke, förrän skallen eller åtminstone örhinnan spricker eller han får huvudvärk, och det blir en faslig jämmer.

Men vad hade då passerat?....

Jo, på vägen hem från skolan mötte Rulle gumman Hedströms dräng, som ledde gummans häst i luggen. Den var utan tömmar och grimma eller andra don. »Får jag rida», bad Rulle. Drängen satte honom upp. Hästen blev rädd och satte av i sken. I »Söderholms backen» mötte pappa. Han hade så när blivit överriden. Han blev rädd, och när han det blev, så blev han tillika alltid ond. Nu kokade det över. Han hade känt igen Rulle, och så följde, när Rulle kom hem, denna avbasning, »så att det osade efter». Pojken var ju ganska oskyldig, och pappa borde ha tackat Gud, att ingen olycka hade inträffat.

Man tycker nu, att sådan där behandling skulle hos oss barn alstra bitterhet mot pappa. Men så vitt jag vet, skedde aldrig så, och pedagoger göra sig nog skyldiga till stor överdrift, då de så förfärligt utmåla de fördärvbringande följderna för barnen, om de en eller annan gång skulle få smörj en smula »orättvist». Det är ju ett ledsamt fel, när en far eller 18 lärare gör sig skyldig därtill, och han må ju bedja pojken om förlåtelse. Men inte bör man därav göra mer, än vad det verkligen är. I det dagliga livet längre fram får väl var och en finna sig i att gång efter annan lida orättvisa. Men

nog står världen ändå. På samma gång min far var så där häftig och hård, var han ovanligt öm och känslig. Skarpa motsatser. När vi söner t. ex. kommo hem från Uppsala, kunde han aldrig gå ned till ångbåten för att taga emot oss. Han höll sig på sitt rum. Vi fingo gå upp och hälsa. Han kysste oss och körde ut oss. Sedan kastade han sig på soffan och grät. När han gråtit ut, kom han ned och hälsade riktigt och var då mycket faderlig.

När vi skulle resa till Uppsala, tålde han icke, att vi på förhand talade därom eller visade, att vi gjorde förberedelser genom packning e. d. Det måste vi göra på nätterna. Ångbåten gick alltid nattetid, och sista dagen vi voro hemma, var som alla andra dagar, tills vi hade ätit kvällsvard. Då reste sig »gubben» hastigt från bordet. »Se så, adjö mina gossar!» Han kysste oss hastigt och sprang så in i sängkammaren, kastade sig på sängen och grät, tills han somnade. När han på morgonen vaknade, voro vi vår kos. På lediga stunder spelade pappa gärna dam eller bräde med oss.

Då var han alltid mycket glad och trevlig. Men han spelade illa och fuskade gärna. Ändå tappade han ständigt. Men som segrare måste han alltid avgå. När han t. ex. hade tappat fem spel, så måste det sjätte gälla för fem. Tappade han även då, så måste det sjunde gälla för tio. Vann han det, så avgick han ju till slut som segrare. Men ofta vann han på det sättet, att vi spelade så dåligt som möjligt, på det att han måtte vinna och vi få ledigt. Sällan spelade han kort med oss. Och då var det bara barnspel, såsom »svälta räv» eller dylika.

Aldrig spel om pengar. Annars voro kortspel om penningar – t. ex. vira och dylika – mycket vanliga i Luleå. Vid alla bjudningar spelades kort, och det icke blott av herrar utan även av fruar – herrarna för sig och fruarna för sig. Min mor spelade dock aldrig. Men min far var ivrig spelare. Ofta drogo spelen ut hela natten, stundom ända till följande kväll. Därvid röktes flitigt pipa och

dracks toddy. Dock såg jag aldrig pappa drucken. Men varken att dricka eller att spela lärde han sina söner. Aldrig har jag heller efteråt lärt mig något spel. Jag har därför aldrig förlorat eller vunnit ett öre genom sådant. Vadhållning, som ju också är ett slags spel, har jag dock tillåtit mig en gång. Då tappade jag 3 skilling (= 6 öre). Jag minnes så väl, huru bittert det kändes att nödgas peta ut dessa slantar ur min sparbössa. Vadet gällde, huruvida min nya mössa var av sammet eller ej. Handlanden Finell upplyste, att mössan var av sammet. Den var emellertid av sjagg, så att jag nog i verkligheten hade rätt. Men sjagg var på den tiden något så nytt i Luleå, att ingen visste, vad det var.

När gubben kommenderade något, så måste det utföras kvickt. Det dugde icke att gå och »dra benen efter sig». Ett exempel därpå må här anföras. Vi voro bjudna en dag till morbror Benckerts. Pappa och jag och tre yngre bröder följdes på väg dit. När vi passerade förbi morbror Hammarens, som också voro bjudna, sade pappa till yngste bror: »Alfred, gå in och hör efter, om Hammarens äro färdiga.» Det angick egentligen icke oss, men gubben var så där. Knappt hade Alfred kommit inom dörren, förrän pappa blev otålig och tyckte, att han dröjde för länge. »Rulle», sade han, »spring in och fråga, varför Alfred aldrig kommer igen.» Rulle sprang. Men han hade säkert icke varit två minuter inne, förrän gubben var i humör. »Jonke», ropade han häftigt, »spring genast in efter Rulle och Alfred.» Jag minnes icke, om icke jag till sist fick befallning att gå in efter dem alla tre. Jonke kallades alltid min bror Johan, och jag kallades Palle. Rudolf fick heta Rulle. De äldre syskonen Sofi, Edvard, Fritiof, Wilhelm kallades Fia, Eje, Fritte, Wille. De äldre bröderna Adolf, Gustaf, Hugo och de yngre syskonen Alfred, Kristina, Lina och Emma fingo behålla sina riktiga namn. □

Paul Petter Waldenströms berättelse fortsätter i nästa nummer.